Literatura – *sub specie ludi*

Oana-Mădălina PARASCHIV (MĂRUNȚELU)
Universitatea „Ștefan cel Mare" din Suceava
dmaruntelu@yahoo.com

Abstract: The language that passes beyond the means of communication ensures itself the eternity. Thus, the writer proves the worth of a language, and by doing this he can out himself as the teacher of a nation. Thanks to the writers's writings, we can open the locket of the language and thus finding here treasures born from feelings and emotions." Poesis is a playful function", writes Huizinga, underlying also that nowhere, in the area of the culture, the game is not at its home than in poetry.
The article is a fragment from a more extensive research that relies on the analogy between language and game, and becomes important for the understanding the events from the culture areas. As the language is not a static product but in a continuing making, this idea allows the linguists to give the language the main characteristics of the game- a free activity, which lies under the sign of the creativity, bordered by a set of rules which can apply in a certain context.
Keywords: *word games, playful and belletristic style, holorhymes, palindrome, puns.*

Menirea primordială a limbajului uman urmăreşte un scop bine determinat: de a transmite cât mai adecvat gândurile şi sentimentele umane. Atingerea acestuia este posibilă doar prin valorificarea posibilităţilor nelimitate ale limbajului.

Semnul sau mesajul funcţionează în raport cu vorbitorul, cu ascultătorul şi lucrul. În acelaşi timp, semnul funcţioneazăşi în relaţie cu alte semne, cu alte texte, cu lucrurile înseşi, dar şi cu imaginea pe care o avem despre ele. Pornind de la ideea lui Coşeriu că „orice semn seamănă cumva cu alte semne" [Coşeriu, 1994: 149], atât din punct de vedere material, cât şi al conţinutului, se poate considera că această caracteristică este valorificată în îmbinarea structurilor ludice. Autorii aleg sau combină cuvintele pentru a da comunicării un efect comic, bazându-se tocmai pe asemănarea semnelor între ele şi pe relaţiile pe care acestea le stabilesc. Este bine cunoscut faptul că scriitorul român mizează mai mult pe limbaj, astfel că literatura noastră este mai puţin cunoscută în străinătate. Opere literare ale autorilor români devin aproape intraductibile sau, prin traducere, se pierde din virtuozitatea stilistică.

Ţinând cont de ideea lui Coşeriu că „limbajul poetic nu poate fi o deviere faţă de limbaj pur şi simplu sau faţă de limbajul de toate zilele, ci dimpotrivă, limbajul poetic în care se actualizează ceea ce ţine deja de semn este limbajul cu toate funcţiunile lui, adică este plenitudinea funcţională a limbajului şi că, dimpotrivă, limbajul de toate zilele şi limbajul ştiinţific sunt devieri, fiindcă sunt rezultatul unei drastice reduceri funcţionale a limbajului ca atare" [Coşeriu, 1994: 159], textul literar sau cel poetic trebuie să fie analizate

BDD-A28566 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 17:03:12 UTC)

în aşa fel încât să-şi dezvăluie sensul, indiferent de procedeele de actualizare a limbajului. Stilul unui autor nu este întotdeauna o selecţie sau o deviere de la folosirea curentă a limbajului, mai ales când este vorba despre poeţii consacraţi. Limba lui Eminescu, de exemplu, nu este deviere, ci este limba română, în puritatea ei, limba română este limba lui Eminescu – spune Coşeriu – aşa cum limba engleză sau limba italiană sunt limbile lui Shakespeare sau lui Dante Alighieri.

„Limbajul este prin natura sa dinamic, deschis, liber şi creator." [Coşeriu, 1994: 165]. Cele două universalii determinate ale limbajului – creativitatea (faptul că limbajul este văzut ca activitate creatoare, a spiritului) şi alteritatea (faptul că vorbind îi simţim în noi pe ceilalţi) – pot fi puse în strânsă legătură cu analogia între limbaj şi joc. Aşa cum jocul este activitate creatoare până la un anumit punct, el trebuie să ţină seama de unele norme, de o anumită tradiţie. Aşadar, strâns legată de joc este şi problema normativităţii lingvistice. Dar, atât limba, cât şi jocul se bazează pe anumite principii ale gândirii, pe conştiinţa generală pe care o avem, care ne face să respectăm anumite reguli, fără ca acestea să fie neapărat enunţate. Astfel, jocurile de cuvinte au un caracter eliptic, fiindcă restul informaţiei este dat de judecata receptorului. De asemenea, o particularitate a jocurilor de cuvinte o constituie inovaţia; elementul nou poate înlocui un element al tradiţiei sau poate exista alături de el, dând un plus de expresivitate actului lingvistic.

Creaţia artistică presupune depăşirea obstacolelor limbajului şi inventarea unui stil individual. Astfel, termenii raportului libertate-normă nu se exclud, ci se presupun reciproc, aşa cum arată Gabriel Liiceanu: „Libertatea nu are sens decât în condiţiile existenţei limitei", căci „orice joc este un sistem de reguli" afirma Roger Caillois în *Les Jeux et les Hommes* evidenţiind natura coercitivă a acestui concept , iar „acestea definesc ceea ce face şi ceea ce nu face parte din joc, adică ceea ce este permis şi ceea ce este interzis" [Caillois, 1967: 13-14].

O altă particularitate a jocului o constituie dinamismul, ca şi în privinţa limbajului, adică implică depăşirea regulilor, inventarea unora noi în scopul evoluţiei în interiorul graniţelor şi dincolo de ele. În acest punct, jocul se apropie de creaţie, de artă. Florin Theodor Olariu, în cartea sa *Dimensiunea ludic-agonală a limbajului* priveşte jocul ca o spirală formată din cercuri suprapuse, o „succesiune de stări care iau naştere prin respectarea iniţială a unui set de reguli şi a căror stabilitate sincronică existentă la un moment dat va fi dislocată cu timpul datorită acţiunii unor diverşi factori" [Olariu, 2007: 110]. Aşadar, atât limbajul, jocul, cât şi opera literară implică ideea de limită, libertate şi inventivitate.

Stilul beletristic se remarcă prin limbaj conotativ, caracter individual, bogăţie lexicală, polisemie, inovare a expresiei, muzicalitate şi forţă sugestivă. Se distinge prin faptul că valorifică din plin funcţia expresivă a limbii, textele literare adresându-se mai ales spiritului. Prin expresivitate deliberată se remarcă şi jocurile de cuvinte, iar opera literară poate deveni câmp de manifestare a acestora. Întrucât se cultivă ambiguitatea şi echivocul, posibilităţile de interpretare sunt multiple şi diferă de la un receptor la altul. Stilul beletristic este surprinzător şi ingenios prin expresiile aluzive, indici ai subiectivităţii accentuate, motivate de context. Izolate, acestea îşi pierd semnificaţia şi hazul. Cititorul răspunde cu oarecare indiferenţă operei create „în grabă", dar îi este atrasă atenţia de produsul unui devotament total, prelucrat cu o tehnică rafinată, pentru a atinge desăvârşirea. Creativitatea activează imaginarul lingvistic.

Jocurile de cuvinte apar în contexte cu valoare expresivă şi reprezintă abateri intenţionate de la normă, spre a obţine efecte stilistice. Un iubitor al calamburului a fost Ion Luca Caragiale, care a ridiculizat preţiozitatea şi ignoranţa: „Care e culmea calamburului? Să faci un *măgar-ambur*." În comedia *D-ale carnavalului*, personajul Miţa Baston îşi autodefineşte relaţia sa cu Nae şi foloseşte femininul *fidea* în locul lui *fidelă,*

BDD-A28566 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 17:03:12 UTC)

replica devenind o sursă a comicului prin rezonanţa culinară: „amantul meu, *fidelul* meu amant, căruia eu *(obidită)* i-am fost întotdeauna *fidea*".

Un joc de cuvinte cu intenţii ironice ni se dezvăluie la Eminescu, în *Scrisoarea III:*

„Împăraţi pe care lumea nu putea să-i mai încapă
Au venit şi-n ţara noastră de-au cerut *pământ şi apă* –
Şi nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimânt,
Cum veniră, se făcură toţi *o apă ş-un pământ*."

Calamburul creat de Eminescu are trimiteri vechi, istorice şi biblice; pentru a elogia trecutul glorios, prin prima metaforă se surprind cererile altor popoare care pretindeau capitularea necondiţionată a teritoriilor ţării. Inversarea cuvintelor are efecte expresive prin care se sugerează ideea de distrugere, întrucât înaintaşii nu se resemnau şi nu renunţau la luptă.

Maestru al jocurilor de cuvinte este poetul contemporan Şerban Foarţă, un iubitor al holorimelor:

„În aşteptarea ta, *lachei*/ *Auroral*, e *roz marinul*/ *Aur oral*. E *rozmarinul*/ În aşteptarea ta, *la chei*". (*5 holorime)*

Demersul lingvistic al acestui poet se bazează pe un simţ deosebit al limbii, dar mai ales al muzicalităţii acesteia, pe echilibru, tensiune şi emoţie. Poetul transformă cuvintele în imagini şi imaginile în cuvinte, pune accent pe forma fixă, riguroasă a acestora, explorând neobosit limbajul şi conferindu-i nenumărate valenţe. Din volumul *Holorime*, apărut în 1986, citǎm două catrene:

„Ce înger mântuie,-*n ev, roza*/ *din coloritulnul,* mai ştiu./ *Dincolo, ritul nu-l* mai ştiu:/ ce înger mântuie *nevroza*
când lacrimile,-n *harpe, trec*/ un sânge *ca de nalbe terne*?/ Un sânge *cade-n alb, – eterne*,/ când lacrimile-n *har, petrec*? "

Aici poetul realizează adevărate jonglerii lingvistice. Un cuvânt se desprinde din altul ca un joc împotriva monotoniei convenţionale, creând o poezie a semnelor ce se divid şi se îmbină cu o precizie şi concentrare extreme. La Foarţă nu sunt cuvinte-cheie, ci cuvinte care se fragmentează şi primesc nuanţe noi, asemeni cioburilor de sticlă colorată dintr-un caleidoscop pe care copiii îl rotesc pentru a se mira de bogăţia de forme şi culori. În acest sens exemplificăm logogriful şi holorima, preluate din volumul *Rimelări,* 2005:

„Ce-ţi *căşună*/ pe *căpşună*/ fragă dragă, fragă june?// Când te uiţi la *coacăze*,/ spune şi tu: *Coacă-se*!/ cum, mai *acri,-şi*/ spun şi verii *àgrişi*."

La prima lectură, în lirica holorimelor derutează sintaxa şi ingambamentul; topica nu este una firească, iar cezura se poate realiza în interiorul cuvântului, dând, de multe ori, înţelesuri noi.

„mai tandre mai candrii mai pişichere/ mai volnice mai largi mai *adecua–*/ *te* mai versicolore mai alene/ mai lâncede mai strâmbe mai scalene/ mai vagi mai nuştiucum mai vinoncoa..." [Foarţă, 1983: 23]

BDD-A28566 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 17:03:12 UTC)

În discursul poetului timişorean cuvintele se atrag după formă; acesta acumulează, este un colecţionar, iar când vocabulele se termină inventează altele noi:

> „Zmeurii (sau murii),/ spune-le: „Auguri!"/ sau mai bine: „Hail!",/ dacă ai e-mail);/ şi cum zic eu: Zmeuro,/ vinde-te-ai pe €/ dându-mi astfel proba/ că-s in *Zmeuropa*!"

Se evidenţiază plăcerea autorului de a se juca cu limbajul, de a-l vedea funcţionând în mod gratuit sau a transmite propria-i viziune. El nu este un poet animat de inspiraţie, ci un căutător al celor mai potrivite cuvinte, al celor care se încadrează patului procustian, creând holorime (tautofonii, cum le numeşte poetul), prin redistribuirea pauzelor:

> *„Alb astru,-n cearcăn vânăt, oare*,/ acolo, rana şi-a deschis?.../ ...A colora-n aşa deschis/ *albastru,-ncearcă,-n vânătoare*,// *os orb de leneş Inorog*,/ gri-galben-roz, *cu luare-aminte*;/ gri, galben, roz: *culoarea minte./ O sorb. De lene. Şi n-o rog*." [Foarţă, 1978]

Se naşte aşadar, un anumit fel de dependenţă, dar şi desconsiderare, totodată, faţă de limbaj care nu-l limitează, ci pe care îl stăpâneşte. Ia fiinţă la Foarţă o poezie echilibrată în care cititorul nu ştie ce îl aşteaptă de la bun început, fiind provocat în fiecare moment nu doar de erudiţia autorului, ci şi de rafinamentul sau dexteritatea împerecherii vocabulelor. În acest sens, supunem atenţiei poezia *Un vis...,* încadrată în volumul mai sus amintit:

> „..cu umbre, lande,/ doamne în crinolină albă. (În crin, o/ lină, albă, zadarnică ardoare.) Cu/ albă: za darnică, ard oare?) Cu doam-/ ne-n voal (ten palid, ovaluri împie-/ trite). Cu doamne-nvoalte ('n palid, -/ o, valuri împietrite!) Cu doamne/ nulipare. Cu,-n umede rumori eoliene/ (din insule Hebride, nu Lipare), un/ evantai de doamne nulipare. Într-un/ târziu fief; regate - norii. (În-/ tr-un târziu, fie fregate - norii!)/ Cu nume de rumori eoliene: Aura, Fa-/ vonia, Zéphyrine. Cu Umbre, lande,/ doamne în mână (e o carte). - Cu un/ brelan de doamne în mână (e o carte),/ să pierzi la qui-perd-gagne (şi vice-versa)."

Reuşeşte să reînnoiască limbajul, eliberându-l de rutină şi de clişee consacrate. Cuvântul are puteri magice, iar Şerban Foarţă îi dezvăluie treptat toate faţetele, sensurile şi formele, cititorul părând că ia parte la un spectacol de magie. Prin analogii spontane, prin împerecheri total imprevizibile, cuvântului i se atribuie noi semnificaţii, iar calamburul este omniprezent:

> „fiecare-l *pălea*/ p-ălălalt, - îl lovea,/ cu ce,-n mână, avea,/ căci era agresiv;/ G. Bacovia, sub nea,/ când acesta venea,/ chiar şi dânsul *pălea*,/ însă intranzitiv." [Foarţă, 2005]

În *Scrisori* din acelaşi volum autorul demonstrează abilitate lingvistică,se joacă cu vorbele, le răsuceşte palindromic astfel:

> „... cât despre legătura-i cu Poetul, eşarfa căruia fu, vai, albastră,/ Se poate ca – printr-însa – ea să fi vrut, în fine, să danseze un/ palindrom perfect, *perpetuum mobile*-ntre (nobile) oglinzi:/ un *rar*,/ un *rotitor,/ la bal*,/ *vals slav*!"

Jonglerie lexicală sau poate performanţă gasim în acelaşi volum al poetului îmbătat de forme, în poezia cu titlu palindromic *Vals sla*v:

> „un *vals slav rotitor* întru *slava ta vals*/ *uşor roşu'*n obraji de *atâta* efort./ dansezi fals mon amour şi cânţi fals acest vals".

BDD-A28566 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 17:03:12 UTC)

Spiritul eminamente ludic îşi dovedeşte iscusinţa şi prin publicarea în 2008 a palindromanului *Roşul uşor e rozul iluzor*, a cărui temă este palindromul, recurenţa. Profesorul de franceză, cu nume, evident, palindromic, Vasile Elisav încearcă să le iniţieze pe cele două studente ale sale de la apartamentul 22, palindromica Nora Aron şi paronimica numită Carmen Carpen, în arta palindromului, numit în roman şi *eigologie*. Cartea este un amestec de dialoguri filozofice şi jocuri de cuvinte, încheindu-se simbolic cu întrebarea. „Un trabuc începe din dreapta sau din stânga?". Autorul, prin personajul principal formulează definiţii ale palindromului:

> „Un palindrom e o oglindă (palindromiştii întrebându-se, de altfel, de ce, oare, numele acestui obiect de o magie clară nu-i, totuşi, unul palindromic); iar una dintre însuşirile oglinzii este aceea de a supune imaginile unei simetrii axiale."

> „Un palindrom e ca un evantai: el este, iniţial, o simplă teacă, din care ies, pe urmă, zeci de săbii, arcuite precum *cauda pavonis*, care este simbolul iniţiatic al lumii în manifestare. Un palindrom este asemenea unei armonici, care, mai întâi, e un etui, unidimensional aproape, de marginile caruia se trage, apoi, în ambele direcţii."

Poetul este un *homo ludens,* acesta reinventează prin limbaj un alt univers în care lucrurile dobândesc prospeţime insolită. Cuvintele se compun şi se descompun, iar înţelesul este ambiguu, abstract.

Prin analiza de mai sus, am încercat să punem în evidenţă „homeostilul" lui S. Foarţă, un stil lingvistic şi muzical, ale cărui mecanisme se înscriu în canonul ludic al poeziei moderne.

BIBLIOGRAFIE

Caillois, Roger, 1967. *Les jeux et les hommes,* Paris, Édition Gallimard.
Coşeriu, Eugeniu, 1994. *Prelegeri şi conferinţe*, Iaşi, supliment al „Anuarului de lingvistică şi istorie literară".
Guiraud, Pierre, 1976. *Les jeux de mots*, Paris, Presses Universitaires de France.
Huizinga, Johan, 2002. *Homo ludens,* traducere de H. R. Radian, Bucureşti, Editura Humanitas.
Marcus, Solomon, 2003. *Jocul ca libertate*, Bucureşti, Editura Scripta.
Olariu, Florin-Teodor, 2007. *Dimensiunea ludic-agonală a limbajului,* Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza".
Oprea, Ioan, 2006. *Elemente de filozofia limbii,* Iaşi, Institutul European.
Oprea, Ioan şi Nagy, Rodica, 2002. *Istoria limbii române literare. Epoca modernă*, Suceava, Editura Universităţii „Ştefan cel Mare".
Sanda, Gheorghe, 2000. *Enigmistica de la A la Z,* Bucureşti*,* Editura Tehnică.
Zafiu, Rodica, 2001. *Diversitate stilistică în româna actuală*, Bucureşti, Editura Universităţii.

Corpus:
Foarţă, Şerban, 1978. *Șalul, eșarpele Isadorei/Șalul e șarpele Isadorei*, Bucureşti Editura Litera, (ediţia a doua, revăzută şi adăugită, Timişoara, Editura Brumar, 1999).
Foarţă, Şerban,1983. *Areal. 7 poeme*, Bucureşti, Editura Cartea Românească.
Foarţă, Şerban, 1986. *Holorime*, Bucureşti, Editura Litera.
Foarţă, Şerban, 2005. *Rimelări*, Bucureşti, Editura Cartea Românească.
Foarţă, Şerban, 2008. *Roșul ușor e rozul iluzor* (palindroman), Bucurerşti, Editura Humanitas.
http://www.jocuridecuvinte.ro/

BDD-A28566 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 17:03:12 UTC)